

Επιστημονικό Άρθρο

Ο Διαχωρισμός Θεού και Ηθικής στον Πλάτωνα: Σύντομη Λογική Ανάλυση του «Ευθύφρωνος» και οι Συνέπειες Αυτού στη Χριστιανική Θεολογία

Μιχάλης Αριστείδου

Επίκουρος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Τέξας A&M στο Γκάλβεστον, ΗΠΑ

Στο άρθρο αυτό παρουσιάζουμε ένα σημαντικό επιχείρημα από το διάλογο «Ευθύφρων» του Πλάτωνα, περί διαχωρισμού θεού και ηθικής, και τις συνέπειες αυτού στη χριστιανική θεολογία. Η θέση μου είναι η εξής: το παρακάτω Πλατωνικό επιχείρημα κάνει αρκετή φιλοσοφική «ζημιά» στην έννοια τού χριστιανικού θεού και δίνει εφόδιο σε αθεϊστικές φιλοσοφίες. Είναι αρκετά αμφίβολο αν μπορεί ο Πλάτωνας να θεωρηθεί ως βασικό κομμάτι της χριστιανικής θεολογίας παρόλες τις αντι-αθεϊστικές απόψεις του σε ύστερους διαλόγους.

Λέξεις κλειδιά: Πλάτων, Ευθύφρων, ηθική, επιχείρημα, χριστιανισμός, θεός, αθεϊσμός, άθεος

Εισαγωγή

Στο άρθρο αυτό παρουσιάζουμε ένα σημαντικό επιχείρημα (γνωστό στην φιλοσοφική βιβλιογραφία και ως το «Το Δίλημμα του Ευθύφρονος» (Euthyphro's Dilemma) από το διάλογο «Ευθύφρων» του Πλάτωνα, περί διαχωρισμού θεού και ηθικής, και τις συνέπειες αυτού στη χριστιανική θεολογία¹. Είναι γνωστή η εχθρική στάση και απόψεις του Πλάτωνα προς την απιστία, αθεΐα, κ.λπ., όπως αυτές εκφράζονται στον τελευταίο του διάλογο «Νόμοι»². Πρέπει όμως επίσης να σημειωθεί ότι, για να είμαστε και ακαδημαϊκά δίκαιοι, ο Πλάτωνας σε πιο παλιούς διαλόγους του είχε διαφορετικές απόψεις. Μια τέτοια διαφορετική άποψη παρουσιάζουμε εδώ, όσον αφορά την «ευσεβεία»³. Το παρόν άρθρο σε καμιά

¹Καθώς και κάθε άλλης θρησκείας που απαιτεί θεό που είναι «πανάγαθος» ή που θεωρεί ότι θεός και ηθική είναι «ένα και το αυτό».

²Εισηγείται ποινή φυλάκισης όχι λιγότερο από πέντε χρόνια εις βάρος άθεων, και πρόγραμμα συνετισμού των και νουθεσίας, Για όσους τυχόν δεν έχουν συνετισθεί, ο Πλάτωνας εισηγείται ποινή θανάτου (Πλάτων, 2009, 908e-909b).

³Προφανώς η «ευσεβεία» έχει διάφορες σημασίες. Π.χ. σε διάφορα λεξικά ως συνώνυμο του «ευσεβής» βρίσκουμε: θεοσεβής, ευλαβής, ηθικός, θρησκός, κ.λπ. (βλ. wordreference.com). Στο παρόν άρθρο υιοθετούμε το «ηθικός». Ο Πλάτωνας στους Νόμους ταυτίζει ουσιαστικά την ευσεβεία με την θεοσεβεία, δηλαδή την πίστη και την ηθική. Γενικά στην αρχαία Ελλάδα ο άθεος ήταν συνώνυμο

περίπτωση δεν προτάσσει μια φιλοσοφική υπεράσπιση του Πλάτωνα. Παρά μόνο προσπαθεί να «αποκόψει» φιλοσοφικά απόπειρες επιχειρηματολογίας εκ μέρους χριστιανών απολογητών ότι ο Πλάτωνας ενισχύει δήθεν τα «επιχειρήματά» τους στο συγκεκριμένο θέμα, έστω και αν ο τελευταίος δεν είναι άθεος⁴. Η θέση μου είναι η εξής: Έστω και αν ο Πλάτωνας δεν είναι άθεος, το παρακάτω Πλατωνικό επιχείρημα κάνει αρκετή φιλοσοφική «ζημιά» στην έννοια του χριστιανικού θεού και δίνει εφόδιο σε αθεϊστικές φιλοσοφίες. Είναι αρκετά αμφίβολο αν μπορεί ο Πλάτωνας να θεωρηθεί ως βασικό μέρος της χριστιανικής θεολογίας παρόλες τις αντι-αθεϊστικές απόψεις του σε ύστερους διαλόγους.

Το Επιχείρημα

Το επιχείρημα του Πλάτωνα εξάγεται βασικά μέσα από το παρακάτω απόσπασμα (Πλάτων, 1903, 10d-10e) από τον διάλογο «Ευθύφρων», μεταξύ Σωκράτη και Ευθύφρωνος. Ας δούμε πρώτα το απόσπασμα:

Σωκράτης: Λοιπόν, αγαπητέ μου, τι θα πούμε τώρα για το ευσεβές; Δεν είναι αλήθεια, ότι αυτό αγαπάται από όλους τους θεούς, καθώς είπες τώρα;

Ευθύφρων: Ναι.

Σωκράτης: Άραγε γι' αυτό αγαπάται, γιατί είναι ευσεβές, ή για καμιά άλλη αιτία;

Ευθύφρων: Όχι, αλλ' ακριβώς, γιατί είναι ευσεβές, αγαπάται.

Σωκράτης: Όθεν, ω Ευθύφρων, αγαπάται το ευσεβές, διότι είναι ευσεβές, και όχι διότι αγαπάται, δια τούτο είναι ευσεβές;

Ευθύφρων: Έτσι μου φαίνεται.

Σωκράτης: Αλλ' εν τούτω, διότι βέβαια αγαπάται από τους θεούς, είναι γι' αυτό αγαπώμενο και θεοφιλές.

Ευθύφρων: Πώς όχι;

πολλές φορές του ασεβή, δηλαδή του άπιστου και του ανήθικου. Παρόμοια στον Χριστιανισμό, όπου στους Ψαλμούς 14 διαβάζουμε ότι: «Ο ανόητος είπε στην καρδιά του, Δεν υπάρχει Θεός. Είναι διεφθαρμένοι, έχουν κάνει απαίσια έργα, δεν υπάρχει κανένας που να πράττει το καλό» (μετάφραση δική μου από το “The fool hath said in his heart, There is no God. They are corrupt, they have done abominable works, there is none that doeth good”) (Nelson, 1991, Psalms 14). Όπως βλέπουμε όμως στον Ευθύφρονα, ευσέβεια και θεός (δηλαδή πίστη ή θεοσέβεια) διαχωρίζονται. Άλλες διαφορές στον πρώιμο και ύστερο Πλάτωνα υπάρχουν, για παράδειγμα, σε ζητήματα πολιτικής στην Πολιτεία και στους Νόμους (Kraut, 2017). Ο Γρ. Βλαστός, όσον αφορά τους πρώιμους και μέσους/ύστερους Πλατωνικούς διαλόγους, θεωρεί ότι στην ουσία μιλάμε για δύο διαφορετικούς Σωκράτηδες (τους οποίους συμβολίζει με S_E και S_M) (Vlastos, 1991, σσ. 45-50).

⁴Στο παρών άρθρο «αθεϊσμός» είναι η πεποίθηση ότι δεν υπάρχει θεός ή θεοί (Baggini, 2006, σ. 4). Ο αθεϊσμός έχει τις ρίζες του στην αρχαία ελληνική «αθεΐα» παρόλο ότι ο όρος «άθεος» σήμαινε τότε, εκτός από την σημερινή έννοια, και άλλα πράγματα όπως ασεβής, ανήθικος, κλπ. Βλ. επίσης Σημ. (3). Δηλαδή ο άθεος είναι αυτός που συνειδητά δεν πιστεύει στον θεό και έχει κάποιους λόγους. Βλ. επίσης Σημ. (7).

Σωκράτης: Ώστε το αγαπητό στους θεούς δεν είναι το ίδιο πράγμα με το ευσεβές, ω Ευθύφρων, ούτε το ευσεβές είναι το ίδιο με το αγαπητό στους θεούς, καθώς εσύ είπες, αλλά το ένα είναι διαφορετικό από το άλλο.

Ευθύφρων: Πώς δα γίνεται αυτό, ω Σωκράτη;

Σωκράτης: Διότι ομολογήσαμε, ότι το μεν ευσεβές γι' αυτό αγαπάται, διότι είναι ευσεβές, και όχι ότι είναι ευσεβές, διότι αγαπάται. Αλήθεια βέβαια, το είπαμε αυτό;

Ευθύφρων: Ναι.

Σωκράτης: Το δε αγαπητό στους θεούς βέβαια, διότι αγαπάται από τους θεούς, ακριβώς δι' αυτό τούτο, διότι αγαπάται, ομολογήσαμε, ότι είναι αγαπητό στους θεούς· όχι όμως, ότι γι' αυτό αγαπάται, διότι είναι αγαπητό στους θεούς.

Ευθύφρων: Αυτό είναι αληθές.

Ανάλυση

Ας δούμε τώρα το επιχείρημα λίγο πιο αναλυτικά, και τι συνέπειες έχει για την χριστιανική θεολογία. Το επιχείρημα βασικά, παίρνει συνοπτικά την παρακάτω λογική μορφή:

1. Ο θεός, είτε:

(α) Επιτάσσει ότι μια πράξη X είναι ηθικά σωστή, επειδή η πράξη X είναι ηθικά σωστή, ή

(β) Η πράξη X είναι ηθικά σωστή, επειδή ο θεός επιτάσσει ότι η πράξη X είναι ηθικά σωστή. (Καλούμε το (β) «**Θεωρία της Θείας Επιταγής**»).

2. Αν (α), τότε υπάρχει ένα επίπεδο ηθικής διαφορετικό από τι ο θεός επιτάσσει, και συνεπώς, η «Θεωρία της Θείας Επιταγής» είναι λανθασμένη.

3. Αν (β), τότε είτε:

(γ) Ο θεός έχει λόγο για τον οποίο θεωρεί την πράξη X ως ηθικά σωστή, ή

(δ) ο θεός δεν έχει λόγο για τον οποίο θεωρεί την πράξη X ως ηθικά σωστή.

4. Αν (γ), τότε είναι ακριβώς αυτός ο λόγος (όποιος και αν είναι αυτός) που κάνει την πράξη X ηθικά σωστή, και όχι του θεού η επιταγή, και συνεπώς, η «Θεωρία της Θείας Επιταγής» είναι λανθασμένη.

5. Αν (δ), τότε οι επιταγές του θεού είναι αυθαίρετες (τυχαίες, αβάσιμες).

Συνεπώς, είτε η «Θεωρία της Θείας Επιταγής» είναι λανθασμένη, είτε οι επιταγές του θεού είναι αυθαίρετες (τυχαίες, αβάσιμες).

Αξίζει τον κόπο να κάνει κανείς κάποιες παρατηρήσεις. Κατ' αρχήν, το επιχείρημα είναι λογικά έγκυρο (δεν είναι δηλαδή λογική πλάνη). Με άλλα λόγια, το συμπέρασμα προκύπτει πραγματικά από τις υποθέσεις του επιχειρήματος ανεξαρτήτως αν οι τελευταίες είναι αληθείς ή όχι. Περαιτέρω εγείρονται ερωτήσεις,

όπως ακριβώς κάποιες από αυτές έχουν τεθεί κατά καιρούς σε διάφορες εργασίες σε φοιτητές μου (Aristidou, 2021, σ. 22). Για παράδειγμα:

- (α) Αποδεικνύει το παραπάνω επιχείρημα ότι υπάρχει ή δεν υπάρχει θεός⁵;
- (β) Αποδεικνύει το παραπάνω επιχείρημα ότι, αν υπάρχει θεός τότε αυτός έχει την οποιαδήποτε σχέση με τις ηθικές μας επιλογές;
- (γ) Λαμβάνοντας υπ' όψη τη χριστιανική αντίληψη που θεωρεί ότι «πηγή του καλού» είναι ο θεός ή ότι η πίστη στο χριστιανικό θεό κάνει «καλύτερους» ανθρώπους, ποιες οι συνέπειες του παραπάνω επιχειρήματος στη χριστιανική θεολογία;
- (δ) Είναι έγκυρες οι πιο κάτω συνεπαγωγές:
 - (i) Άνθρωπος X πιστεύει στο θεό → Άνθρωπος X είναι ευσεβής.
 - (ii) Άνθρωπος X είναι ευσεβής → Άνθρωπος X πιστεύει στο θεό.

- (ε) Είναι έγκυρη η περίφημη φράση του Ντοστογιέφσκι: «Χωρίς θεό, όλα επιτρέπονται» (Ντοστογιέφσκι, 1991);

Χωρίς να μπορούμε σε εκτενή ανάλυση, να απαντήσουμε περιληπτικά ως εξής:

Στο (α), το επιχείρημα από μόνο του ούτε αποδεικνύει την ύπαρξη ούτε τη μη ύπαρξη θεού γενικώς. Στην περίπτωση του χριστιανικού θεού, όμως, το επιχείρημα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως επιχείρημα κατά της ύπαρξής του ως εξής:

1. Αν υπάρχει ο χριστιανικός θεός, τότε η «Θεωρία της Θείας Επιταγής» είναι ορθή.
2. Η «Θεωρία της Θείας Επιταγής» είναι λανθασμένη (Ευθύφρων).
3. Συνεπώς: Δεν υπάρχει ο χριστιανικός θεός.

⁵Ο όρος «θεός» δεν σημαίνει και πολλά, εκτός και αν κάποιος ορίσει τι σημαίνει θεός. Αξίζει να παρατηρήσει κανείς την διαφορά του «θεός» και «Θεός» (με «Θ» κεφαλαίο). Το τελευταίο, δηλαδή το «Θεός», έχει ορισθεί (αν και ο ορισμός είναι αρκετά προβληματικός) από τις Ιουδαίο-χριστιανικές θρησκείες (δηλαδή τις τρεις βασικές μονοθεϊστικές θρησκείες) και δεν είναι δύσκολο να υποστηρίξει κανείς ότι ο συγκεκριμένος θεός δεν μπορεί να υπάρχει. Φιλοσοφικά και επιστημονικά ένας δημιουργός των πάντων, για παράδειγμα, δεν μπορεί να υπάρχει. Αντιτίθεται τους κανόνες της λογικής και τους νόμους της φυσικής αντίστοιχα. Και δεν είναι απλά θέμα ότι δεν υπάρχει απόδειξη ότι ένας τέτοιος θεός δεν υπάρχει, αλλά και θέμα ότι δεν υπάρχουν καν ενδείξεις. Οπότε, όσον αφορά το θέμα του θεού, ο αθεϊσμός δεν είναι απλά άλλη μια πεποίθηση ή πίστη, αλλά μια θέση που βασίζεται σε κάποια στοιχεία και δεδομένα, και χρησιμοποιεί μια μέθοδο. Δηλαδή, αφού ο ένθεος πρώτα ορίσει την έννοια «θεός» (εφόσον είναι και φιλοσοφικά υπόχρεος) και προτείνει απόδειξη ή επιχείρημα, τότε ο ακαδημαϊκά «έντιμος» άθεος βάσει της λογικής και επιστήμης αναλύει αυτά (κι αυτός φιλοσοφικά υπόχρεος) και αποφαινεται. Τα πιο πάνω αφορούν φυσικά τον φιλοσοφικό αθεϊσμό, και όχι τον ψυχολογικό που αρκείται απλά στην έλλειψη πίστης. Για παράδειγμα ψυχολογικός αθεϊσμός παρατηρείται σε μικρά παιδιά, που όντως γεννιούνται με έλλειψη πίστης σε θεό και μετά αποκτούν διάφορα πιστεύω αναλόγως των κοινωνικό-πολιτισμικών τους πλαισίων και παραγόντων. Με άλλα λόγια, αρκετοί θεωρούν ότι υπάρχει μια ποιοτική διαφορά των προτάσεων A = «δεν πιστεύω ότι το Θ υπάρχει» και B = «πιστεύω ότι το Θ δεν υπάρχει». Ότι δηλαδή η B συνεπάγεται την A, αλλά όχι απαραίτητα το αντίστροφο.

Η ισχύς του παραπάνω επιχειρήματος έγκειται στο εξής: Ο χριστιανός αναγκαστικά εδώ πρέπει να αποδεχθεί την υπόθεση (1), ότι δηλαδή αν υπάρχει θεός τότε αυτός είναι και ο ορίζων του τι είναι ηθικά ορθό ή όχι. Αλλιώς, αν δεχθεί ότι ο θεός δεν έχει σχέση με την ηθική τότε ποιος ο λόγος να είναι κανείς χριστιανός κ.λπ., και τι νόημα έχει μια οποιαδήποτε «κρίση» του θεού επί των ανθρώπων και των επιλογών τους⁶. Στην υπόθεση (2) όμως, ο χριστιανός έρχεται αντιμέτωπος με το ισχυρό (και λογικά ορθό) συμπέρασμα του Σωκράτη στον Ευθύφωνα. Η υπόθεση (1) μαζί με την υπόθεση (2) συνεπάγονται το συμπέρασμα (3) ότι δεν υπάρχει θεός, που για να το αποφύγει ο χριστιανός πρέπει: είτε να εξηγήσει την υπόθεση (1) και να την υποστηρίξει ορθολογικά (ιδίως το πώς γίνεται να υπάρχουν άθεοι που είναι ηθικά ορθοί), είτε να αποφύγει (πώς;) το επιχείρημα στην υπόθεση (2), ένα επιχείρημα που στέκει εδώ και 2.500 χρόνια.

Στο (β) και (γ), το επιχείρημα δείχνει ότι ακόμα και αν υπάρχει θεός τότε αυτός ουδεμία σχέση έχει με το τι είναι ηθικά ορθό ή όχι, που και σε αυτή την περίπτωση καταδεικνύει τις προβληματικές ηθικές βάσεις του Χριστιανισμού. Ακριβώς γιατί στον Χριστιανισμό ο θεός είναι και ο ορίζων του τι είναι ηθικά ορθό ή όχι. Στην Π. Διαθήκη (Μωυσής), στην Κ. Διαθήκη (Ιησούς), και αργότερα στην Πατερική και Εκκλησιαστική παράδοση (Καθολική, Ορθόδοξη, και όλες τις υποδιαίρεσεις τους) και κείμενα, μέχρι σήμερα, υπάρχουν σειρές κανόνων και επιταγών που συνδέουν τον χριστιανικό θεό με το τι είναι ηθικά σωστό ή μή στον χριστιανισμό. Αυτή η σύνδεση όμως, όπως δείχνει το επιχείρημα στον Ευθύφωνα, είναι προβληματική για τον Χριστιανισμό.

Στο (δ), οι συνεπαγωγές είναι προφανώς και οι δύο λανθασμένες, αφού υπάρχουν αντι-παραδείγματα και για τις δύο. Για παράδειγμα, υπάρχουν θεϊστές που δεν είναι ευσεβείς και άθεοι που είναι ευσεβείς άνθρωποι. Κάποιες εμπειρικές μελέτες έχουν δείξει ότι η θρησκεία δεν έχει σημαντικό αντίκτυπο στη μείωση του εγκλήματος. Για παράδειγμα, ο Heaton έδειξε σε μια έρευνα ότι κατά την περίοδο του Πάσχα στην Αμερική, στην οποία αναμένει κανείς μια αύξηση της θρησκευτικότητας, δεν υπάρχει μείωση της εγκληματικότητας⁷. Από την άλλη, οι Hunsberger και Altemeyer σε έρευνα τους έδειξαν ότι γενικά άθεοι στην Αμερική έχουν χαμηλότερα ποσοστά δογματισμού (δηλαδή μη αλλαγής άποψης) και θρησκευτικού εθνοκεντρισμού (δηλαδή προτίμηση ομοϊδεατών τους) από χριστιανούς φονταμενταλιστές⁸. Επίσης στην Αμερική, έρευνες έδειξαν ότι μόνο

⁶Υποστηρίζουν δηλαδή, ότι βελτιώνεται (κερδίζει, κλπ.) κάποιος ηθικά, όταν κάποιος είναι (γίνεται) χριστιανός, δηλαδή «ενώνεται» με το χριστιανικό θεό κλπ.

⁷Κατ' ακρίβεια, παρατηρεί μια αύξηση της εγκληματικότητας στις τέσσερις εβδομάδες που ακολουθούν το Πάσχα (Heaton, 2006, σ. 167).

⁸Όμως, έδειξαν επίσης ότι μερικά οργανωμένα σύνολα άθεων έχουν ψηλότερα ποσοστά από συνηθισμένους άθεους. Και παρόλο ότι οργανωμένα σύνολα άθεων έχουν γενικά χαμηλότερα ποσοστά από χριστιανούς φονταμενταλιστές σε θέματα δογματισμού (δηλαδή μη αλλαγής άποψης) και θρησκευτικού εθνοκεντρισμού (δηλαδή προτίμηση ομοϊδεατών τους), εντούτοις έχουν αρκετά ψηλά ποσοστά στο δεύτερο (Hunsberger και Altemeyer, 2006, σσ. 62-63, 35-37).

0,2% των φυλακισμένων είναι άθεοι και πολιτείες με ψηλά ποσοστά θρησκευτικότητας, όπως η Λουιζιάνα και η Αλαμπάμα, έχουν και τα ψηλότερα ποσοστά δολοφονιών, ενώ το αντίθετο καταγράφεται σε πολιτείες με χαμηλά ποσοστά θρησκευτικότητας όπως το Βερμόντ και το Όρεγκον. Σε διεθνές επίπεδο, από τις 50 πιο ασφαλείς πόλεις στον κόσμο σχεδόν όλες βρίσκονται σε χώρες με χαμηλά ποσοστά θρησκευτικότητας, όπως η Τσεχία, η Εσθονία, η Ιαπωνία, η Νότιος Κορέα, κλπ. (Zuckerman, 2009, σ. 955).

Τέλος, η φράση από τον Ντοστογιέφσκι στο (ε) είναι προφανώς λανθασμένη, αφού εκτός του ότι υπαινίσσεται χωρίς επιχείρημα ότι θεός και ήθικη ταυτίζονται, κάτι που έχει διαχωριστεί στον Ευθύφρονα, έρχεται επίσης και «κόντρα» σε κάθε ηθική πραγματικότητα και κοινωνική δομή της ανθρώπινης εμπειρίας. Ο αθεϊσμός per se δεν συνεπάγεται κάποια ηθική, και παρόλο ότι όλοι οι άθεοι δεν έχουν συμφωνήσει σε κάποιου είδους ηθικού «κοινωνικού συμβολαίου», εντούτοις όμως έχουν τις δικές τους ηθικές, αξίες, κ.λπ., αναλόγως του κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος που ζούνε. Δηλαδή, μπορεί κάποιος να είναι άθεος και κομμουνιστής ή αντικομμουνιστής, να είναι αλτρουιστής ή μη, φιλόζωος ή μη, κλπ. Σίγουρα συμφωνούν στο ένα και βασικό όμως⁹, στο ότι δεν υπάρχει θεός. Οπότε, οι πλείστοι άθεοι το πιο πιθανόν θα απέρριπταν την φράση από τον Ντοστογιέφσκι. Στην πράξη, θα την απέρριπταν μάλλον και οι πλείστοι χριστιανοί, αν και θεωρητικά ο Χριστιανισμός δεχόμενος τη «Θεωρία της Θείας Επιταγής» οφείλει να την αποδεκτεί.

Εν Κατακλείδι

Ο Πλάτωνας δεν ήταν άθεος, και οι απόψεις του περί αθεΐας στους «Νόμους» είναι επιεικώς απαράδεκτες. Όμως, ο Πλάτωνας στους πρώιμους διαλόγους του έχει διαφορετικές απόψεις σε αρκετά θέματα. Συγκεκριμένα, ο Πλάτωνας στον Ευθύφρονα δίνει ένα σημαντικό επιχείρημα περί διαχωρισμού θεού και ηθικής, που ενισχύει την αθεΐα και αποδυναμώνει τον Χριστιανισμό. Παρόμοιο παράδειγμα βλέπουμε και στον Καντ (1781, Ch. III, S.4, σ. 505)¹⁰, ο οποίος αποδομεί πλήρως το περίφημο Οντολογικό Επιχείρημα του Ανσελμίου υπέρ της ύπαρξης θεού, αν και ο ίδιος δεν ήταν άθεος.

Τέλος, σημαντικά επιχειρήματα από σκεπτικιστές στην αρχαιότητα κατά της ύπαρξης θεού έχουμε επίσης τον 2^ο αιώνα π.Χ., κυρίως από τον Καρνεάδη τον Κυρηναίο, τα οποία έχουν αρκετά μοντέρνα δομή και σκεπτικό, που όπως φαίνεται

⁹Και προφανώς συμφωνούν και σε άλλα, αλλά και διαφωνούν, ανάλογα με το που ζουν. Για παράδειγμα έρευνες έδειξαν ότι Αμερικάνοι άθεοι εγγράφονται στους εκλογικούς καταλόγους ως 50% Ανεξάρτητοι, 26% Δημοκρατικοί και 10% Ρεπουμπλικάνοι (Zuckerman, 2009, σ. 953). Σε άλλες χώρες, προφανώς, οι πολιτικές πεποιθήσεις των άθεων είναι διαφορετικές αφού τα κοινωνικό-πολιτικά φάσματα και οι σημασίες τους είναι διαφορετικά.

¹⁰Ο Καντ έδωσε και ένα επιχείρημα υπέρ της ύπαρξης θεού, που όμως δεν ήταν επιτυχές. Στο Οντολογικό Επιχείρημα είχε κάνει κριτική και ο Θ. Ακινάτης, ο οποίος όμως έδωσε αλλά ανεπιτυχή επιχειρήματα υπέρ της ύπαρξης θεού (Aquinas, 1947, Part 1, Q.2, Art.1, 1265-1274).

επηρέασαν φιλοσόφους ακόμα και σήμερα¹¹. Ίσως κάποια από αυτά τα τελευταία να τα αναλύσουμε σε ένα μελλοντικό άρθρο. Προς το παρόν, το επιχείρημα του Πλάτωνα είναι αρκετό για πρόκληση σοβαρών πονοκεφάλων στους χριστιανούς απολογητές.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Baggini, J. (2006) *Αθεϊσμός*. Μετάφραση: Μ. Ορφανού. Ελληνικά Γράμματα.
 Ντοστογιέφσκι, Φ. (1991) *Αδερφοί Καραμαζόφ*. Μετάφραση: Α. Αλεξανδρου. Εκδόσεις Γκοβόστης.
 Πλάτων (1903) *Ευθύφρων*. Edited by John Burnet. Μετάφραση: Α. Μωραϊτίδης, 2003.
 Πλάτων (2009) *Νόμοι*. Edited by Daniel C. Stevenson. Translated by B. Jowett. Internet Classics Archive.

Αγγλική

- Aquinas, T. (1947) *Summa Theologica*. Translated by Fathers of the English Dominican Province. Benziger Bros. Editions.
 Aristidou, M. (2021) *Questions in Philosophy with Applications*. TX, USA: JPS Graphics Corporation.
 Heaton, P. (2006) Does Religion Really Reduce Crime? *Journal of Law and Economics* 49(1): 147-172.
 Hunsberger, B., Altemeyer, B. (2006) *Atheists: A Groundbreaking Study of America's Non-believers*. NY, USA: Prometheus Books.
 Kant, I. (1929) *Critique of Pure Reason*. Translated by N. K. Smith. London: Macmillan and Co. Ltd.
 Kraut, R. (2017) *Plato*. Stanford Encyclopedia of Philosophy.
 Martin, M., Monnier, M. (2003) *The Impossibility of God*. NY, USA: Prometheus Books.
 Nelson, T. (1991) *Bible* (King James Version). NY: Random House.
 Vlastos, G. (1991) *Socrates: Ironist and Moral Philosopher*. Cambridge University Press.
 Walton, D. (1999) Can an Ancient Argument of Carneades on Cardinal Virtues and Divine Attributes be Used to Disprove the Existence of God? *Philo* 2(2): 5-13.
 Zuckerman, P. (2009) Atheism, Secularity, and Well-Being: How the Findings of Social Science Counter Negative Stereotypes and Assumptions. *Sociology Compass* 3(6): 949-971.

¹¹Ενισχυμένες εκδοχές κάποιων Καρνεάδειων επιχειρημάτων (οντολογικού τύπου) έχουν δημοσιευθεί, για παράδειγμα από τον Walton (1999) στο άρθρο του "Can an Ancient Argument of Carneades on Cardinal Virtues and Divine Attributes be Used to Disprove the Existence of God?", σε σημαντικά φιλοσοφικά περιοδικά (Martin και Monnier, 2003, σ. 38).

The Separation of God and Morality in Plato: A Short Logical Analysis of “Euthyphro” and its Ramifications in Christian Theology

Michael Aristidou

Assistant Professor, Texas A&M University at Galveston, USA

In this article I present an important argument from the dialogue “Euthyphro” of Plato, in regards of the separation of god and morality, and its ramifications in Christian theology. My position is the following: the Platonic argument below causes considerable “damage” on the concept of Christian god and gives ammunition to atheistic philosophies. It is quite doubtful whether Plato could be considered as a foundational part of Christian theology despite his anti-atheistic views in later dialogues.

Keywords: *Plato, Euthyphro, morality, argument, Christianity, god, atheism, atheist*